

УДК 373.3.011.3-052.091.26-041.35(045)

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Павлова С. О.

У статті розкрито взаємозв'язок нових освітніх стратегій і системи оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів. Визначено, що більш чіткі вимоги до результативної складової початкової школи з усіх предметів обумовили зміни у розумінні поняття "якість освіти", яке постає не як сумарне вираження знань і вмінь учнів, а як інтегрований показник становлення особистості. Метою компетентнісно орієнтованої початкової освіти є посилення результативного компонента, наповнення мети, змісту, процесу, мотивації, результатів реалістичним смислом, орієнтованим на необхідну компетентність як інтегрований вираз рівня освіченості. Аргументовано необхідність змін у системі оцінювання учнів, бо традиційний підхід до їх оцінювання знижує ефективність навчально-виховного процесу. Підтверджено актуальність розвитку оцінювальної компетентності вчителя початкових класів; обґрунтовано необхідність впровадження формувального внутрішньокласного оцінювання, що має розвивально-корекційний характер та дозволяє досягти якісних освітніх результатів.

Ключові слова: оцінювальна компетентність, традиційне оцінювання, формувальне оцінювання, оцінювання для навчання.

В статье раскрыта взаимосвязь новых образовательных стратегий и системы оценивания учебных достижений учащихся начальных классов. Определено, что более четкие требования к результативной составляющей начальной школы по всем предметам обусловили изменения в понимании понятия "качество образования", которое предстает не как суммарное выражение знаний и умений учащихся, а как интегрированный показатель становления личности. Целью компетентностно-ориентированного начального образования является усиление результативного компонента, наполнение цели, содержания, процесса, мотивации, результатов реалистичным смыслом, ориентированным на необходимую компетентность как интегрированное выражение уровня образованности. Аргументирована необходимость изменений в системе оценивания учеников, потому что традиционный подход к их оцениванию снижает эффективность учебно-воспитательного процесса. Подтверждена актуальность развития компетентности в оценивании учителя начальных классов; обоснована необходимость внедрения формирующего внутриклассного оценивания, что имеет развивающе-коррекционный характер и позволяет достичь качественных образовательных результатов.

Ключевые слова: компетентность в оценивании, традиционное оценивание, формирующее оценивание, оценивание для обучения.

The article reveals the connection between new educational strategies and assessment system of primary school pupils educational achievements. It is determined that more precise requirements for the resultative component in all the subjects of primary school have resulted in the changes of understanding the concept of quality in education, which is represented not as a total amount of knowledge and skills of a student but as an integrated component of his personal growth. The aim of the competence-based primary education is to strengthen the resultative component, to fill the purpose, content, process, motivation, results with a definite realistic sense oriented on required competency and indicating the level of education. The necessity of changes in the system of students evaluation is given grounds, because the traditional approach to evaluation reduces the effectiveness of the educational process.

The necessity of developing primary school teachers competence in assessing students is confirmed; implementation of formative assessment which is of developmental-corrective character and able to ensure high-quality educational outcomes is proved to be urgent.

Key words: competence in evaluation, traditional evaluation, formative evaluation, evaluation of learning.

Постановка проблеми. Україна сьогодні стоїть на межі масштабних освітніх реформ. Орієнтація школи на формування ключових компетентностей, побудову партнерських відносин "учитель – учень – батьки" повинна супроводжуватись зміною не тільки стратегії і технології освіти, а й способів оцінювання освітніх результатів учнів. Тобто виклики сьогодення потребують розміщення особистості учня в центрі освітнього процесу з одночасною орієнтацією цього процесу на практичне, "життєве" застосування отриманих знань.

І саме тут виникає проблема, бо навчання, центроване на учні, що передбачає не директивну позицію вчителя, а партнерство і співробітництво з ним, тобто таке навчання, коли учень є суб'єктом освітнього процесу, гальмує традиційна система оцінювання.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми управління процесом засвоєння знань і формування вмінь у вищій та загальноосвітній школі досліджували А. Алексюк, В. Андрєєв, Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Бондар, В. Галузинський, Р. Гуревич, І. Зязюн, Н. Мойсеюк, Н. Нікітіна, Н. Ничкало, В. Онищук, І. Підласий, О. Савченко, М. Сметанський, Н. Талізїна, А. Хуторський, Г. Цехмістрова та ін. Методичні аспекти проблеми розкрито в публікаціях Т. С. Байбари, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко, І. П. Гудзик, Н. С. Коваль, О. В. Онопрієнко, К. І. Пономарьової та ін. Проблеми розвитку формувального внутрішньокласного оцінювання досліджували П. Блек, Д. Вільям, Г. Голуб, Д. Керолайн, П. Мортимор, М. Пинська, Ю. Романов, І. Фішманта ін.

Мета статті – визначити відмінності формувального внутрішньокласного оцінювання від традиційного, ключові характеристики оцінювання для навчання з метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Змістом орієнтовних вимог до оцінювання результативності навчання учнів початкової школи є виявлення, вимірювання та оцінювання їх навчальних досягнень, які структуровані у навчальних програмах, за предметами. Усі методи оцінювання в навчальному процесі можна умовно розподілити на дві категорії. Перша передбачає оцінювання результатів навчання, яке здійснюється наприкінці певного періоду навчання і зосереджується на їх кількісному вимірюванні. Наприклад, це підсумкові творчі роботи або контрольні по завершених теми, які мають на меті виставлення оцінки й надання письмового звіту. Таку систему оцінювання можна вважати більш традиційною. "Для неї школяр залишається об'єктом контролю і оцінки, а вчитель – домінуючою і абсолютно самодостатньою їхньою інстанцією" [4, с. 13]. На думку провідних педагогів-практиків, будь-яке оцінювання з метою контролю, моніторингу або для здійснення ранжування результатів не підтримує учнів, а часто негативно впливає на процес навчання. Підсумкове оцінювання виконує більшою мірою функції заохочення чи покарання, ніж діагностування. У такій ситуації оцінка не може регулювати діяльність учня щодо досягнення ним певних освітніх результатів. У існуючій системі оцінювання досягнення учня порівнюються не з його попередніми результатами, а із середньостатистичною нормою. Саме тому школяр не отримує адекватну інформацію про свої суб'єктивні досягнення і, відповідно, не може планувати результат, який він намагається досягти в процесі навчання.

Підсумкове оцінювання здійснюється наприкінці сегмента викладання і слугує для визначення ступеня досягнення очікуваних результатів, тому більш наближене до оцінювання результатів навчання. Навіть коли вчителі традиційними способами зібрали широку інформацію про те, як вчать школярі, з'ясовується, що ця потенційно корисна інформація отримана занадто пізно. Вона вже не має перспективи для учнів – не може вплинути на їхнє навчання, оскільки діти звикли думати, що вивчення певного матеріалу завершено, оцінка отримана, матеріал "пройшли" й "здали". Тому найефективніший час для оцінювання і налагодження зворотного зв'язку – це період поточного оцінювання. При цьому оцінка повинна не тільки визначати рівень засвоєння єдиного для усіх змісту освіти, а і глибини та обсягу індивідуальних знань учнів, готовності до їх використання, оволодіння спеціальними та універсальними способами діяльності, ступеня і характеру особистісних зусиль школярів.

На сьогодні актуальним залишається розробка такого підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів, який би дозволив владнати протиріччя між функціями

оцінки та теперішньої традиційної системи оцінювання і об'єднав би оцінку з індивідуальним прирощенням освітніх результатів (знань, умінь, компетентностей) учнів, в якому дитина отримує досвід планування і реалізації процесу власного навчання та уміння оцінювати власні освітні результати, встановлювати і ліквідувати причини ускладнень, що виникли.

Тому розглянемо другу категорію з іншими інструментами оцінювання, що з'явилися в шкільній практиці понад 20 років тому, які надають активну і відповідальну роль учням й забезпечують постійне відстеження їх індивідуальних досягнень. Таку категорію складають методи оцінювання для навчання (ОДН) – формувальне оцінювання. Формувальне (внутрішнє) оцінювання націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня і не передбачає як порівняння результатів, виявлених різними школярами, так і адміністративних висновків за результатами навчання. Формувальним такий вид оцінювання називається тому, що оцінка орієнтована на конкретного учня, покликана виявити прогалини у засвоєнні ним елементів змісту освіти, щоб відновити їх з максимальною ефективністю. Саме в процесі такої оцінювальної діяльності вчитель зможе чітко сформулювати мету вивчення предмета, пов'язати вивчені учнями теми у єдину гармонічну симфонію, визначити адекватні способи контролю результатів, мотивуючи дітей на досягнення максимально можливого рівня. Школярі засвоять принципи самооцінки і способи покращення власних результатів, розділять з учителем відповідальність за власну освіту.

Суть внутрішнього (формувального) оцінювання, оцінювання для навчання передає така метафора: "Якщо уявити учнів в образі рослин, то зовнішнє (підсумкове) оцінювання рослин є процес простого вимірювання їх росту. Результати вимірювання можуть бути цікавими для порівняння і аналізу, але самі по собі вони не впливають на зростання рослин. Внутрішнє (формувальне) оцінювання, навпаки, схоже на підгодування й полив рослин, являючи собою те, що безпосередньо впливає на їх зростання" [7, с. 13].

ОДН не підвищує успішність учнів саме по собі і його інтеграція в навчання створює труднощі як для вчителів, так і для учнів. Чи варте воно стількох зусиль? На думку дослідників, науковців та практикуючих вчителів – так. Велика кількість закордонних досліджень це підтверджує. Формувальне оцінювання є найбільш ефективним способом підвищення освітніх результатів кожного учня і зменшення розриву між тими, хто встигає найкраще, і тими, хто відчуває певні труднощі в навчанні. Найбільш переконливими вважаємо дослідження, які надають кількісні підтвердження позитивного впливу формувального оцінювання на навчальні результати [1].

У 1998 році П. Блек (Black P.) і Д. Вільям (William D.) здійснили аналіз 21 дослідження та майже 600 статей або розділів книг про вплив ОДН на досягнення учнів. Учені з'ясували, що вчителі, які практикують формувальне оцінювання, значно підвищують результати навчання учнів.

В одному із досліджень, що проводилося в Португалії, брали участь 246 учнів віком 8–9 років, що застосовували нову техніку оцінювання. В іншій групі навчальний процес відбувався без нововведень. Дітей репрезентативної групи навчили розуміти навчальні цілі і критерії для оцінювання та орієнтуватися на них, оцінюючи власні роботи. Також у них була можливість вибирати навчальні завдання, які вони потім оцінювали. Як результат: учні з першої групи склали підсумкові тести удвічі краще, ніж другої.

Ці та інші приклади дозволили зробити висновок про те, що застосування методів ОДН у роботі з учнями різних вікових груп, на різноманітних предметах і у різних країнах виявляють високу ефективність. Також можна зазначити, що ефект застосування формувального оцінювання виявляється найбільш значущим для тих школярів, кого відносять до категорії неуспішних учнів.

Розглянемо ключові характеристики цієї категорії оцінювання. Оцінювання для навчання: вбудоване в процес викладання і навчання та є їхньою суттєвою частиною; передбачає обговорення і загальне визнання навчальних цілей учителями й учнями; націлене на те, щоб допомогти учням усвідомити навчальні стандарти, яких вони повинні досягти; залучає учнів до самооцінювання або партнерського оцінювання; забезпечує зворотній зв'язок, який допомагає учням усвідомити, які наступні кроки у навчанні їм слід здійснити; зміцнює впевненість у тому, що кожний учень може

допомогтися покращень; залучає і вчителя, і учнів до процесу розгляду та рефлексії даних оцінювання [4, с. 18–19].

ОДН має виявити поточний рівень знань і навичок учня як основу для подальшої організації навчання. Підсумкові творчі й контрольні роботи також можна використовувати з цією метою за умови, що вчитель має намір враховувати їх результати у процесі планування навчального процесу, а не просто виставити оцінку.

Формувальне оцінювання відбувається в процесі викладання і тісно з ним пов'язане. Підхід ОДН ставить учня в центр навчального процесу. Він відображає ідеї про необхідність партнерської взаємодії учнів і вчителів та про надання можливості учням самостійно скеровувати власне навчання. Відповідно, практика ОДН буде ефективною за умови, що вчителі: вірять у здатність кожного учня навчатися краще; переконані в тому, що вчителі й учні мають навчатися спільно, а не окремо один від одного; систематично збирають та аналізують дані успішності з конкретною метою; разом з учнями переглядають та обговорюють їхній прогрес і академічні показники; заохочують учнів аналізувати навчання один одного та допомагати у виробленні єдиної думки про досягнутий рівень успішності; розуміють, що навчання і просування вперед залежить, насамперед, від упевненості, що ефективні практики ОДН сприяють розвитку цих якостей; створюють навчальне середовище, в якому учні можуть висловлювати свої думки вільно, без страху чи збентеження; заохочують і моделюють процес обміну ідеями та активне слухання альтернативних точок зору; підтримують учнів у їхньому навчанні, допомагаючи примножувати досвід успіхів.

Застосування практик ОДН на уроці допомагає залучати учнів до активної навчальної діяльності та найповнішому засвоєнню матеріалу. Відповідно до базового принципу ОДН, покращення успішності буде максимальним, якщо учні розуміють конкретні навчальні цілі, тобто: що вони мають вивчати і навіщо; де вони "перебувають" зараз відносно цих навчальних цілей; яким чином вони можуть краще навчатися, аби їх досягти.

Навчаючи школярів теми, розділу з того чи іншого предмета, вчитель приймає рішення про те, що учні повинні знати і уміти по його завершенні, а також які методи оцінювання буде використовувати – контрольні роботи, тести, практичні роботи. Усі ці рішення віддзеркалюють поставлені педагогом цілі, і добре, щоб вони були зазначені ще до моменту початку роботи з курсу. Потім виникає потреба у вимірюванні досягнутих результатів. Важливо обрати саме такі форми оцінювання, які підходять для конкретних цілей, тобто узгоджувати оцінювальні техніки з навчальними цілями.

Асоціація викладачів природничих наук, що була організована Національним інститутом Вісконсін-Медісон, весь процес навчання представила у вигляді моделі Дорожньої карти. Ця карта забезпечує детальну розробку усіх дій вчителя від старту з формування цілей; подальшого переведення їх у вимірювані навчальні результати з визначенням необхідного для них рівня досягнень; відбору і змісту, і оцінювальних технік; реалізації відповідних методів навчання до фінішу з оцінювання та перевірки досягнутих вимірюваних навчальних результатів.

Розглянемо оцінювальну методику, що є типовою для ОДН [4]. Мета її використання – перевірити, наскільки учень володіє конкретними математичними уміньми, що й було навчальною ціллю. Учитель визначив три можливі рівні, яких міг досягти учень:

- Рівень знання – уміньня діяти за алгоритмом. Для перевірки цього пропонується перше завдання. Воно перевіряє, чи знає учень формулу обчислення площі.
- Рівень розуміння – уміньня аналізувати ситуацію, спираючись на отримані знання. Для перевірки цього рівня пропонується друге завдання, яке перевіряє, чи вмійє школяр міркувати і здійснювати такий аналіз.
- Рівень застосування – уміньня застосовувати знання для розв'язання практичних задач, визначати, який алгоритм треба застосувати у прикладних цілях. Для перевірки цього рівня пропонується третє завдання, яке вимагає розв'язати практичну задачу у зрозумілій дитині життєвій ситуації.

Оскільки вчитель має на меті не тільки перевірити учнів, а й навчити їх здійснювати рефлексію й оцінку свої знань, педагог пропонує кожному школяру перевірити себе за опитувальником.

Опитувальник для самодіагностики математичних знань і вмінь

Інструкція. Відповідаючи на питання, заповни таблицю позначкою "+" в певному стовпчику.

Наскільки впевнено ти себе почуваш в наступних ситуаціях?	Дуже впевнено	Впевнено	Досить впевнено	Невпевнено
1. Я можу обчислити площу квадрата і прямокутника				
2. Я можу пояснити, чому дві фігури з однаковою площею виглядають не однаково				
3. Я можу обчислити, скільки квадратних метрів килима необхідно для конкретної кімнати				

Цей вид роботи можна провести напередодні контрольної роботи, у якій будуть запропоновані аналогічні завдання. Коли учні визначать самостійно, якого рівня володіння матеріалом вони досягли, то зможуть разом з учителем поставити нові завдання, які будуть різними для різних дітей.

Таким чином, важливі обидві категорії оцінювання, і деякі практики застосовуються в межах тієї чи іншої. Тому саме вчитель має визначати мету певного оцінювання. Від неї буде залежати вибір конкретних методів та спосіб збирання і використання отриманої інформації.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в подальшому дослідженні внутрішньокласного оцінювання й організації навчального процесу, оцінювання в контексті вдосконалення викладання з метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів щодо підвищення якості освіти.

Література

1. Blak P. Assessment for learning. Putting it in to practice / P. Blak, C. Harrison, S. Lee, B. Marshall, D. Wiliam. – 2003.
2. Джипс Кэролайн. Оценивание, способствующее обучению / Кэролайн Джипс // Новое в оценке образовательных результатов: междунар. аспект / А. Литтл, М. Э. Локхед, В. Чайнапа и др. ; пер. М. С. Добряковой ; под ред. А. Литтл, Э. Вулф ; Моск. высш. шк. социал. и экон. наук. – М. : Просвещение, 2007. – 367 с.
3. Пинская М. А. Формирующее оценивание и качество образования / М. А. Пинская // Педагогическая диагностика. – 2010. – № 3. – С. 104–114.
4. Пинская М. А. Формирующее оценивание: оценивание в классе : учеб. пособие / М. А. Пинская. – М. : Логос, 2010. – 264 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004.
6. Мортимор П. Исследование проблемы эффективности школы. Материалы из книги "Экономика школы и эффективная школа" / Мортимор П. // Завуч. – 2001. – № 5. – С. 1–4.
7. Фишман И. С. Формирующая оценка образовательных результатов учащихся" : метод. пособие / И. С. Фишман, Г. Б. Голуб. – Самара : Учебная литература, 2007. – 244 с.